

דף שבועי

בס"ד

פרשת במדבר, תשפ"ב, מספר 1471

בחירת שבט לוי שמעון אליעזר הלוי ספירו

על פן לא הִיָּה לְלוֹי חֶלֶק וְנַחֲלָה עִם אָחָיו, ה' הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל-לֵהֲיִיךָ לוֹ" (דב' י:ח-ט).

כמה הסברים:

1) "לְשֵׁאת אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה'" – מכל העבודות שעשו הלוויים במשכן רק זו מוזכרת כאן, מפני שכשנכנסו לארץ היו מצויים את המשכן במקום קבוע ולא היה עוד צורך בהקמתו ובפירוקו, ואילו הארון המשיך להיות בתנועה. ועוד, בחירת הלוויים לשאת את ארון הברית על שכמם הוא אות של כבוד שאין כמוהו, המעיד גם על ערכם בעיני ה'.

2) "לְשֵׁאתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁמוֹ" – זו התייחסות לכוהנים אבל לא רק אליהם. לפי הרמב"ם: "איזהו שרות בשם ה' הוּא אומר זו שירה" דהיינו, של הלוויים.³

3) "כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל-לֵהֲיִיךָ לוֹ" – כנראה שהתפקיד הקשה הזה לא הוטל על הלוויים פתאום, אלא 'דבר אליהם'; קודם דובר על כך עימם והם הביעו את הסכמתם.⁴

מכל מקום, מהפסוקים האלה בדברים נראה, שמינוי הלוויים לא היה מוגבל לעבודת המשכן אלא היה פתוח למשימות נוספות וגם להשתלשלות פנימית, כגון: משוררים בבית ראשון וקוראי התורה ומתרגמי בבית שני (נח' ח:ג).⁵

הרמב"ם ממשיך לפרש את עבודת הלוויים כפי שהייתה בשלהי ימי בית שני: "ויהיו מהן שוערים

הדבר הבולט ביותר והמפתיע במקצת בפרשיות הראשונות של ספר במדבר הוא העיסוק הנרחב והחוזר במיוחדות של שבט לוי. הספר פותח בתיאור מפורט של המפקד הכללי של "כָּל זָכָר... מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמֵעַלָּה כָּל יֶצֵא צֶבֶא בְּיִשְׂרָאֵל" (במ' א:ב-ג), שנערך בשנה השנייה לצאתם ממצרים, ומייד אחרי זה נאמר שהלוויים לא התפקדו עימם משום שכך ציווה ד' את משה: "אֲךָ אֶת מִטֵּה לְוִי לֹא תִפְקֵד וְאֶת רֵאשֵׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (במ' א:מט). לכאורה למה לא? האם אין הלוויים שייכים לעם ישראל? איך אפשר להשמיט את מספרם מן הסכום הכולל של בני ישראל? יש מפרשים המסבירים שבגלל סיבות טכניות לא נפקדו הלוויים עם אחיהם.¹ שכן, המפקד הכללי היה מיועד רק ל"יוצאי צבא", דהיינו לזכרים מבן עשרים שנה ומעלה, ואילו הלוויים שהוקדשו לעבודת המשכן כ"שבט" התפקדו "כָּל זָכָר מִבֶּן חֲדָשׁ וּמֵעַלָּה" (במ' ג:טו). לכן, איחוד שני הסכומים היה נותן רושם מוטעה.

ואולם, רש"י כותב בפירושו הראשון: "כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו" (במ' א:כט). כלומר, לפי מה שנלמד להלן אפשר לומר שהבדלתם מן הכלל הוא מחווה של כבוד והערכה למעמדם הנשגב בנושאי הארון וכשומרי המשכן. על כך נשאלת השאלה, מה בדיוק היה האופי של מינוי שבט לוי, ומה הייתה מידת תוקפו? האם היה אופיו רק תפקודי, דהיינו להיות סבלים של המשכן הנייד ועוזרים לכוהנים, או שנעשה פה שינוי מהותי במעמד של שבט לוי ויש לו משמעות מעבר לעבודת המשכן, כמו שרמז רש"י בדבריו "לגיון של מלך"; חילים מזוינים תחת פיקוח אישי של המלך.

ריבוי הלשונות וגיווןן מקשים על הבנת אופי המינוי של הלוויים. ביחס אליהם נאמר: "תִּפְקֹד" (במ' א:מט); "הִקְרַב" (במ' ג:ו); "וְלִקְחֶתָּ" (במ' ג:מא); "וְהִבְדַּלְתָּ" (במ' ח:יד).

לפי הרמב"ם,² הטקסט המכריע המתאר את מינוי הלוויים הוא דברי משה במשנה תורה, כשעמדו בני ישראל בערבות מואב לפני כניסתם לארץ: "בָּעֵת הַהוּא הִבְדִּיל ה' אֶת שֵׁבֶט הַלְוִי לְשֵׁאת אֶת אֲרוֹן בְּרִית ה' לְעֵמֶד לְפָנָיו ה' לְשֵׁאתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה."

3 עיינו רש"י במ' ח:טז: "נְתַנִּים נְתַנִּים הֵמָּה ל" נתונים למשא נתונים לשיר. אבל אין היגד מפורש ששירה תהיה אחד מהתפקידים של הלוויים. לפי דעתי מי שעשה את ה"שידוך" בין דוד המלך, "נעים זמירות ישראל" עם בני לוי כ"משוררים" היה שמואל הנביא, בן אלקנה הלוי, רבו ויועצו של דוד. לפי מסכת זבחים (נד ע"ב), לפני שדוד עזב את ארמון שאול, הוא ביקר את שמואל בניית שהודיע לו, בין היתר, על קבוצות של בני הנביאים (אני מניח שרובם היו לוויים) שארגן לשרת בשירה, בזמרה ובכלי שיר ביום הזבח בבמות (שמ"א י:ה). אז נולד הרעיון ששירה וזמרה ראויים שבהם לבד אפשר לעבוד את ה', גם ללא קורבן (דבה"א טו:טז-יז). כבר במקדש שלמה הייתה מקהלה של לוויים עם תזמורת, והם שמשו חלק קבוע של העבודה במקדש.

4 עיינו רש"י על במ' ח:י: "קח את הלוויים... קחם בדברים, אשריכם שתזכו להיות שמשים למקום".

5 בימי בית ראשון היו מקרים שהוציאו את השירה והזמרה של הלוויים מחוץ למקדש כדי לשמח את הציבור בחג (דבה"ב ל:כז). והיה פעם שהלוויים שירתו כשומרי הראש של המלך (דבה"ב כג:ז).

* שמעון א' הלוי ספירו הוא פרופ' אמריטוס בבית הספר ללימודי יסוד באוניברסיטת בר-אילן.
1 עיינו ספורנו ורמב"ן.
2 הלכות כלי המקדש ג, א.

מתי זה קרה ואיך ידע זאת משה? אלה דברי המלבי"ם: "להודיע להם שעל ידי כך, ימלאו ידם להתחנך להיות תחת הבכורות שהם לא התאספו אל משה. וידע שהודחו מלהיות משרתי ה'".

למעשה נפסלו הבכורים מעבודת הקודש בגלל חלקם הפעיל בעבודת עגל הזהב: "ויעלו עלת ויגשו שלמים" (שמ' לב:ו). מי היו ה"כוהנים" שניהלו את הקרבת הקורבנות הללו? עוד בימי האבות הייתה מסורת שלבכורים זכות לנהל טקס פולחני? אירועי אותו יום – מסירות מצד הלוויים ובגידה מצד הבכורים – היו אינדיקציה כיצד למלא את החסר.

ברם, הייתה עוד תוצאה לחטא העגל שהשפיעה באופן בלתי ישיר אך גורלי על עתידם של הלוויים. עבודת העגל גילתה את חולשת האמונה של בני ישראל והרמה השטחית של התחייבותם. הייתכן שכל כך קרוב לחוויה נוראת ההוד של מעמד הר סיני, כששמעו מפי הגבורה "לא תעשה לך פסל וכל תמונה" (שמ' כ:ד) הם יביאו קורבנות לעגל? המעשה האומלל הזה הוכיח שהעם לא היה מסוגל עדיין להאמין בא-לוהים שאין לו גוף ולא דמות הגוף, ולעבוד אותו ללא פולחן מוחשי. באותו "יום" נולד הצורך לסוג של "מקדש" ופולחן שיכול ללוות את בני ישראל במסעותיו במדבר.

ואכן, מעט לאחר מכן מגיע הציווי: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמ' כה:ח). ואם כבר יש מקדש ופולחן וקורבנות, אזי יש צורך בכוהנים ומשרתים נוספים. וכבר ראינו שדווקא באותו יום, כשהזרקור היה על שבט לוי, בחירתם לכהונה ולעבודה במשכן הייתה צפויה, ולכן:

וידבר ה' אל משה לאמר: אך את מטה לוי לא תפקד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל. ואתה הפקד את הלויים על משכן העדת ועל כל כליו ועל כל אשר לו. המה ישאו את המשכן ואת כל כליו והם ישרתו וסביב למשכן יחנו (במ' א:מח-נ).

"בעת ההיא", באותו יום של חטא העגל, ביום שנפסלו הבכורים מעבודת הקודש, וביום שנגלה הצורך למשכן ולכהונה, בעיצומו של אותו יום עצוב של אובדן דרך, הופיע מעשה בלתי רגיל של מסירות על ידי שבט לוי, שהפך אותם להיות מועמדים טבעיים לשרת בקודש ולהיות ממש "לגיון של מלך".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

לפתוח שערי המקדש ולהניף דלתותיו. ויהיו מהם משוררין לשורר על הקרבן בכל יום".

4) "בַּעַת הַהוּא" – זהו הביטוי החשוב ביותר בפסוק הזה, מפני שמשה מגלה מתי בדיוק אירע המינוי של הלוויים; ביום שבו ירד מן ההר והלווחות בידו, ומצא את בני ישראל שסרו מהר מן הדרך ועשו להם עגל מסכה.

נשוב לאחור, לאירוע שבו הוסבה תשומת ליבו של משה לשבט לוי. כידוע, כשראה משה שבהיעדרו שיחת העם מאוד וסר מן הדרך שזה עתה קיבל על עצמו, תפס את מלוא חומרת החטא ואת השלכותיו מרחיקות הלכת, וכך כתוב:

ויעמד משה בשער המחנה ויאמר מי לה' אֵלֵי ויאספו אליו כל בני לוי (שמ' לב:כו)

ההיענות לקריאתו הדחופה של משה הייתה מיידית. וראוי לציין את:

1) היכולת של קבוצת אנשים להגיב לאתגר רציני פתאומי, כאיש אחד בלב אחד, לכאורה ללא מנהיגות ניכרת.

2) אף על פי שהנכונות לקבל ללא היסוס משימה קשה כל כך, הדורשת אלימות כלפי קרובים, מעוררת זיכרון מדאיג של המעשה הנורא של בני יעקב בשכם ("ויקחו... איש חרב"ו" בר' לד:כה), בכל זאת השוני בין אז לעכשיו קריטי. שם בשכם היו היוזמה וההחלטה של שמעון ולוי עצמם, ואילו כאן עשו מה שעשו על פי ציווי של א-לוהים על ידי משה.

3) אין כאן אפילו רמז, לא בהכרזה של משה ולא בהיענות של הלוויים, שהתגובה שלהם הייתה על בסיס רגשי, קירבה ו/או נאמנות שבטית למשה, בן שבטם.

אחרי שהלוויים עשו את המוטל עליהם, אמר להם משה:

...מלאו ידכם היום בַּרְכָה (שמ' לב:כט).

בדברים אלה רב הנסתר על הגלוי. לפי רש"י, הפירוש של ארבע המילים הראשונות הוא, שעל ידי המעשה שעשו "התחנכו (הלוויים) להיות כהנים למקום". אין לומר שמדובר בכהונה שניתנה לבני אהרון, כיוון שהמעשה שבזכותו הוענקה הכהונה נעשה על ידי "כל בני לוי". לכן חייבים לפרש "כוהנים" בדברי רש"י כמו "כוהנים" ב"ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמ' יט:ו). דהיינו, אנשים שמוכנים לשרת את א-לוהים בכל המצטרך. סביר להניח שה"ברכה" המוזכרת בסוף הפסוק מתייחסת ל"וזאת הברכה" של משה לפני מותו. שם הוא מתייחס לכל השבט: "וללוי אמר.. (דב' לג:ח).

לפי המלבי"ם, התפקיד שלקראתו התחנכו הלוויים (מילאו ידם) היה למלא את מקומם של הבכורים. שכן זוהי אחת מהסיבות של מינוי הלוויים, כמו שנאמר אח"כ למשה בהתגלות השנייה בספר במדבר:

ואני הנה לקחתי את הלויים מתוך בני ישראל ואת תחת כל בכור פטר רחם מבני ישראל והיו לי הלויים" (במ' ג:יב).

7 עיינו ברש"י לשמ' כד:ה: "הנערים הם הבכורים". החשיבות של הבכורים משתקפת במאבק בין יעקב לעשו (בר' כה:לא-לג).

6 רבי מאיר ליבוש בן יחיאל מיכל זינר (1809-1879).